

L'EDAT DEL BRONZE

PERIODITZACIÓ: -1800 A -700 ABANS DE LA NOSTRA ERA

Després d'un millorament climàtic succeït durant l'època neolítica, gràcies al qual es produeixen els grans canvis que afavoreixen una vida més sedentària i uns sistemes productius més independents del medi ambient. **L'Edat del Bronze** coincideix amb un descens general de les temperatures i de la humitat. El clima Subboreal, fred i sec, influeix en la transformació de la vegetació, amb predomini del bosc de fulla caducifòlia (roure-*Quercus* sp.) i de l'alzinar (*Quercus ilex*), el qual alterna amb la vegetació de la garriga que cobreixen les terres baixes del Montgrí, a excepció de les cobertes per les aigües.

L'home s'entorna a les coves durant aquesta fase i no tornarà a l'aire lliure fins que el medi no li sigui advers. Dissortadament, les terres de Montgrí es destaquen per una desconexió absoluta d'aquest període per manca de jaciments arqueològics, a l'igual que succeeix en tot Catalunya, si bé hi tenim bones representacions en cova, principalment.

Les úniques manifestacions ceràmiques d'aquest període les trobem a les cova de les **Dents** i al **Cau del Duc d'Ullà**. Cap al final d'aquest període, un **estadi de desenvolupament** propulsarà a l'home antic sortir de les coves i establir-se definitivament a les zones baixes del Montgrí, en petits turons enlairats, perquè així tinguin una bona visibilitat i defensa. L'habitable a l'aire lliure és característic, car per primera vegada l'home conviu amb altres semblants sense necessitat d'estar emparentats, amb coneixements d'organització social i urbanització, agrupats en petites cases que originaran els poblats.

Aquest **període de desenvolupament** és degut a un nou canvi climàtic, més temperat i humit, el **clima atlàntic**, el qual revoluciona altra vegada la posició de l'home vers la natura i modernitza els nous sistemes productius apareguts en el període Neolític. L'agricultura i la ramaderia aconsegueixen més varietat d'espècies, la pesca i la recol·lecció s'intensifiquen, i la caça es converteix cada vegada més en una activitat marginal, i d'oci, especialitzada en el domini del cervol.

Contràriament a aquestes millores econòmiques, s'observa una desforestació important, amb l'aparició del boix (*Buxus sempervirens*), i el Pi blanc (*Pinus halepensis*) a la plana i a la costa, el qual degrada el sòl i el fa desèrtic. El bosc s'aclareix.

En estudiar les possibilitats de l'habitable a l'aire lliure, en torn del Montgrí, trobem dos nuclis importants de poblament els quals corresponen a l'època del Bronze Final (1100 a -900 abans de la nostra era): **el grup de la Fonollera**, a la vora del riu Daró, format per una sèrie de petits turons aliniats, i **el nucli d'Empúries**, en el turó de les Corts i en el lloc anomenat Parrallí.

En aquests dos enclaus es va formar una població antiga i autòctona, que rebia intercanvis culturals d'altres poblacions vingudes de fora, per via marítima o terrestre, especialment transpirinenca, i ambdós estan sobre turons situats entre dos rius i entre el mar i una costa plana, darrera la qual hi havia la terra pantanosa amb llacunes de diversos tamanys que separaven la plana de l'Empordà del mar: el llac de Pals o de Belcaire, els quals eren enriquits pels rius Daró i l'antic Ter, i on encara algunes de les inundacions actuals han reconstruït el paisatge de l'època. Un dels braços del vell Ter

12 de setembre de 1982, en plena activitat arqueològica al jaciment de la Fonollera. Vegi's l'aplicació del mètode cartesià i del sistema tridimensional per la medicció dels objectes i estructures observables.

desembocava antigament al Sud del Turó més gran d'Empúries, i la seva influència va condicionar el nucli del Montgrí, el qual estava envoltat de tot un macroambient: les conques lacustres i fluvials són el denominador comú. El massís del Montgrí i els turons d'Empúries i de la Fonollera estan aïllats de tot altre nucli muntanyós. El territori gaudia doncs d'unes relacions econòmiques indiscutibles en relació a la muntanya/plana: formació natural dels prats pels ramats, les terres aptes per al cultiu i conreus, en les terrasses i planícies dels rius, l'explotació de les zones productives d'aigua dolça dels llacs o deus pel manteniment del bestiar i el desenvolupament de la caça i pesca.

La costa era bona per a la navegació i d'això n'estaven apercebuts els antics. El vent afavorí la navegació i l'intercanvi cultural d'un punt a l'altre. Abans de l'arribada dels pobles colonials, els contactes marítims foren certs, des del Roine, i els primers contactes que tingueren a l'Empordà, a través d'aquesta via, fou precisament la dels pobles dels Camps d'Urdes (Urnerfeldern-Kultur).

Davant aquestes condicions, el poblament establert a Empúries i a la Fonollera seria estable, sedentari i autosuficient. Malgrat no tenir ben documentat arqueològicament, el jaciment de Parrallí, interpretat com una necròpolis, tenim moltes referències pel conjunt de la Fonollera, el qual ha estat objecte d'excavació des de l'any 1975.

La Fonollera fa referència a una població humana amb conservació d'empremtes estructurals urbanístiques, de cases rectangulars disposades espontàniament sense seguir cap forma pre-concebuda. La repartició de l'espai de l'hàbitat entre les cases i els llocs de comunicació, es féu aprofitant les regles que imposa la topografia, d'una manera arbitrària. Aquest jaciment destaca per la conservació de la indústria lítica i ceràmica important, així com també per la conservació de les deixalles combustibles óssies. Ha

Estructura d'una llar culinària trobada al jaciment de la Fonollera, referència cala 3/1975, llar número 2.

donat estructures de focs, cases amb empremtes de parets que assenyalen i limiten l'espai, empremtes de pals que sostenen les estructures aixecades, però que no s'han conservat. La disposició de les cases, els focs de cuina i els espais de comunicació estan distribuïts pel jaciment amb una certa organització.

El jaciment de Puig Mascaró gaudeix de les mateixes característiques ambientals que la Fonollera, però el turó és de dimensions més petites i està més distanciat del mar. Cal remarcar, aquí també, la conservació d'empremtes de pals excavades a la roca, i la presència d'indústria lítica, ceràmica i deixalles d'origen malacològic.

Del jaciment de Mas Pinell, el turó més enlairat de la Platja de Pals, encara per explotar, només coneixem deixalles ceràmiques, de la mateixa època.

La fragmentació òssia que sol acompanyar als focs de cuina, ens dona uns coneixements precaris de la dieta alimentícia i part del treball quotidià. A la Fonollera, **la ramaderia** fou el sistema de producció bàsic per a l'alimentació. La majoria de les restes òssies que hi trobem corresponen a animals domèstics (89,9 %) i és a partir d'aquests que es documenta per primera vegada, a la zona del Montgrí, la pràctica d'activitats ramaderes. **La ramaderia** doncs, asseguraria la dieta càrnica de la població, la qual es completaria amb la carn dels animals caçats (10 %, especialment cèrvol). La presència d'animals joves i l'elevat percentatge d'ovicàprids justifiquen l'existència de **ramats** i de l'**activitat pastoril**.

La ramaderia o domesticació seria l'economia més activa, en la qual una bona part de la carn era consumida (bou, xai-cabra i porc). La carn de **bou** és la més rica en proteïnes, seguida del **cèrvol**, la **cabra**, i finalment del **porc**. Una bona part dels animals

domèstics en general es consumia, a excepció del gos, de l'ase i segurament del cavall. El **cavall**, l'**ase** i el **bou** podien ésser utilitzats com a animals de tracció pels treballs agrícoles i la presència del porc ens dóna uns índex de **sedentarització** de la població humana, abans inestable.

El següent sistema productiu bàsic per a l'alimentació deuria ésser l'agricultura, amb el conreu especialitzat de l'**ordi** i el **blat**. Aquestes dues espècies, encara que fossin conegudes des del Neolític, la seva existència no ha estat documentada que a partir del Montgrí.

L'agricultura es converteix a partir d'ara, en un altre sistema de producció i la seva corresponent evolució tecnològica és evident, a través d'eines emprades per realitzar els treballs relacionats amb l'agricultura: **moles** i **mans de molins** per a moldre el gra, **pedres matrius** i **picadors**, etc.

La **pesca** i la **recol·lecció** de mariscs són dos sistemes productius marginals per a la dieta alimentària.

La **pesca** està testimoniada per la presència de vèrtebres de peix d'aigua dolça, de les quals s'han pogut determinar espècies de **truita** i **barb**.

La proximitat del mar farà que la població establerta a la platja de Pals aprofiti un recurs relativament senzill, el qual entrarà a formar part de la variació estètica. La majoria de les restes malacològiques corresponen a espècies marines i entre elles s'han pogut determinar musclos, pallarides i cliques.

* * *

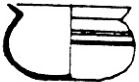
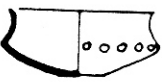
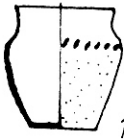
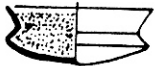
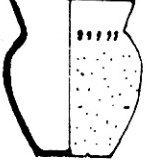
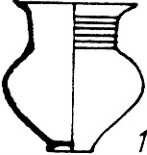
La cultura material està formada essencialment per l'expressió dels objectes que es troben en excavació, i entre ells hi distingim tres grups importants: els **recipients ceràmics**, per a la cocció i conservació d'aliments, la **varietat d'eines** relacionades amb totes les feines quotidianes, de categories diverses, lítiques, ceràmiques i metàl·liques i els **objectes d'ornamentació**, la majoria dels quals són originaris de l'exterior i que ens parlen d'un comerç basat en el contacte i l'intercanvi cultural.

* * *

L'elaboració de la ceràmica era estrictament feta a mà, sense emprar cap mena de torn, utilitzant dues maneres diferents de cocció: oxidant o reductor segons la forma i funció del vas. Hi distingim una ceràmica basta, grollera i de forma tancada, especialitzada per a la **cuina** i d'elaboració local, i una altra més polida, més cuita i millor decorada, de formes obertes, de **taula**. Aquestes últimes presenten formes desconegudes fins ara: el plat troncocònic, o l'escudella i l'urna carenada, algunes d'elles d'origen foraster, mentre que d'altres tindran una gran expansió immediata.

La ceràmica de cuina pren tonalitats més rogenques a causa del contacte del foc, mentre que la de taula adquireix tons més negres i uniformes.

La decoració, o procés final del vas, ens assenyala les influències amb les èpoques d'utilització i funcionalitat. Apareixen noves tècniques decoratives d'entre les quals les més indicatives són la de l'**acanalat**, la del **translúcid** i la **incisa de doble traç**. Aquestes noves tècniques sembla que tenen el mateix origen i procedència que els ob-

FORMA	cònica	esfèrica	essa	
<i>primària</i>	 1	 2		VASOS OBERTS
<i>mixta</i>	 6	 3	 4	
<i>secundària</i>	 5	 10	 9	
	 7	 12 14		VASOS
	 8			
	 11	 15 13		TANCATS
	 16			

Taula de formes ceràmiques realitzada a partir dels fragments trobats al jaciment de la Fonollera.

jectes d'ornamentació, la repartició territorial de les quals s'estén des del Ròdan i s'escampen per tot el Llenguadoc i el Rosselló.

Dels objectes classificats com eines relacionades a una activitat n'hi han de matèria molt variada, segons la funció a realitzar: ceràmica, lítica, òssia i metàl·lica.

De les **eines ceràmiques**, les **fusaïoles**, **pondus** i **peces discoidals** ens indiquen la presència d'una activitat textil, juntament amb les tècniques del filar, de la vestimenta i de l'ornamentació: botons, granets de collaret.

De les **eines ceràmiques**, les **fusaioles**, **pondus** i **peces discoïdals** ens indiquen la presència d'una activitat tèxtil, juntament amb les tècniques del filar, de la vestimenta pròpia: denticulats o rascadors de sílex, pòrfid o cornubianita, i les **peces polimentades**. D'aquestes últimes diferenciem les **peces transformades** a partir de la forma originària (**molí** per moldre la grana), de les **peces de forma natural** a partir de rierencs elegits intencionadament i modificats pel desgast de la utilització: picadors, mans de morter, morters.

La matèria primera necessària per l'elaboració i transformació de les eines de treball per les activitats domèstiques, productives o culturals es cerca en el mateix territori. Es troba, no obstant, matèria lítica importada com el **lignit**, el qual és utilitzat per l'elaboració d'**objectes d'ornamentació** i només se'l coneix en el Bronze Final, per aquesta finalitat: braçalets i penjolls. L'associació que aquests objectes d'ornamentació tenen amb d'altres d'origen foraster, fan pensar que anaven acompanyats pels propis individus que s'ornamentaven amb ells. De la mateixa procedència serien: el penjoll de caní d'ós i alguns objectes metàl·lics com la punta de fletxa "tipus le Bourget" i el botó amb anella, de bronze. Tots aquests últims objectes mencionats procedeixen de les costes del Roine, juntament amb algunes formes ceràmiques i algunes de les tècniques decoratives com l'**acanalat**.

Penjoll realitzat sobre un caní d'ós moreno ("ursus arctos"), considerat un objecte d'ornamentació important per via marítima de la desembocadura del Ròdan.